

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРОКИ ЧИННОСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Віталій Микитин,

*викладач кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету Тернопільського національного
економічного університету, здобувач
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*

Постановка проблеми загалом та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Чинність (дія) права — це сукупність всіх форм прояву його юридичної сили. Під юридичною силою права розуміють офіційну, державно-владну загальнообов'язковість і самих норм права, і прийнятих на їхній основі правових актів, певних правових норм, і права загалом як системи норм.

Поняття дії права, дії складових його норм виражає динаміку права, процес його реального регулятивного впливу на вже врегульовані суспільні відносини. Це динамічний стан права, право в дії є, за суттю, тією метою, заради якої в результаті правовстановлювальної діяльності офіційно формулюється, текстуально виражається та документально (у відповідних актах) закріплюється право в статичності, «право у книгах» [8].

Динаміка права та статика права — два тісно взаємозалежних стани і два аспекти, що взаємодіють, буття права як особливого соціального регулятора. З одного боку, офіційне встановлення права в його статичності (як системи правових норм, тобто того, що загальнообов'язкове в певній державі) здійснюється на основі та відповідно до чинних правил, у межах і формі регулятивного прояву його юридичної сили. З другого боку, право діє в тих формах і сферах, які закріплені в статичному праві, «праві у книгах».

Механізм дії права — це механізм абстрактно-загальної правової регуля-

ції, конкретизований та індивідуалізований стосовно конкретно-певного випадку прояви юридичної сили чинного права [3]. Ця індивідуально-визначена (персонально-адресна) конкретизованість нормативного механізму дії права означає, що абстрактний правовий зміст всіх трьох системних елементів норми (диспозиції, гіпотези та санкції) повинен бути адекватним чином конкретизовано щодо певного випадку дії права. Суттєвою узагальнювальною характеристикою чинного права є ефективність дії права.

Ефективність дії права — це заходи (ступінь) досягнення правових цілей чинного законодавства в різних сферах правового регулювання [2]. Показник ефективності чинного права є співвідношення між наслідками реалізації норм законодавства (тобто результатами їхньої дії) та правовими цілями цих норм. Ефективність чинного права залежить від безлічі об'єктивних і суб'єктивних чинників — соціальних, економічних, ідеологічних, юридичних і т.д. До важливих юридичних факторів ефективності дії права належать: правова якість (правовий характер) чинного законодавства; ступінь його соціальної зумовленості та легітимності (облік, правове узгодження й компроміс інтересів різних соціальних класів, груп тощо; взяття до уваги громадської думки); рівень правосвідомості та юридичної культури громадян і посадових осіб; загальний стан законності та правопо-

ряду в суспільстві, особливо у сфері провазастосовної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми та на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання цивільно-правових аспектів регулювання інтелектуальної власності, майнових прав інтелектуальної власності було предметом досліджень низки авторів, серед яких виділимо таких: П. Андрушко, В. Белєвцева, Д. Бойчук, М. Галантич, В. Гулькевич, С. Гусарєв, І. Дзера, В. Ковальський, А. Коваль, О.М. Молявко, А. Нерсєсян, О. Підлубна, О. Підпригора, О. Ришкова, Р. Томма, М. Цвік, О. Шовкова та ін. Та комплексних досліджень цивільно-правових аспектів строків чинності майнових прав інтелектуальної власності на цей час практично немає.

Формування цілей статті. Метою цієї статті є теоретико-правове дослідження строків чинності майнових прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дія права в часі визначається періодом часу від моменту вступу нормативно-правового акта (а також його норм) у дію до моменту її втрати [7].

Майновими правами суб'єкта права інтелектуальної власності потрібно визнати ті суб'єктивні права, які породжують для певного суб'єкта конкретний майновий інтерес. Майнові права об'єкта права інтелектуальної власності — це суб'єктивні права учасників правовідносин на результати інтелектуальної діяльності у виробництві, науковій, літературній, художній та інших сферах. Майнові права можуть виникати з дій та інших юридичних фактів, передбачених цивільним законодавством, які пов'язані з володінням, користуванням і розпоряджанням майном, майновими правами.

Цивільним законодавством України з метою гарантування здійснення суб'єктивних цивільних прав суб'єктів цивільних правовідносин введено поняття строків здійснення та захисту цивільних прав.

Строки здійснення та захисту цивільних прав покликані врегулювати цивільний обіг, при цьому впливаючи на реалізацію цивільно-господарських відносин, забезпечуючи захист їхнім учасникам.

У Цивільному кодексі України (далі — ЦК України) дотримання строків учасниками правовідносин вважається суворою необхідністю. Якщо ж підрахувати, то в ЦК України налічується близько 250 норм, які в тією чи тією мірою регулюють певні види строків. Проте більша частина строків регулюється підзаконними нормативно-правовими актами, адміністративними актами, а також договорами, які укладаються учасниками розглядуваних правовідносин. Судові органи також сприяють регулюванню деяких видів строків, розглядаючи цивільно-правові спори [1]. У сучасному цивільному обороті значення строків різноманітне. Деякі строки регулюють час виникнення, зміни чи припинення цивільних прав і обов'язків, інші встановлюють строки їх здійснення, на решті є і такі, котрі надають учасникам цивільних правовідносин час для захисту їхніх порушених прав [11].

Підсумовуючи, зазначимо, що строк у цивільному праві є об'єктивною юридичною подією для визначення тривалості здійснення чи захисту наданих прав управомоченому суб'єктові й обов'язків іншої сторони у цивільних правовідносинах; строки існування суб'єктивного права повинні бути віднесені до строків здійснення цивільних прав [1, 458].

Строки виникнення цивільних прав: терміни, з настанням або закінченням яких пов'язана поява нових цивільних прав, тобто строки правотворювального характеру.

Однією з підстав виникнення права власності є давність придбання, тобто тривале володіння річчю. При цьому для того, щоб давність володіння слугувала підставою для набуття права власності, володіння повинно відповідати певним вимогам. Строки здійснення цивільних прав: строки, протягом яких уповноважений суб'єкт має право (а іноді й зобов'язаний) сам реалізувати своє право чи вимагати вчинення певних дій з реалізації свого права безпосередньо від зобов'язаної особи [11].

Призначення строків здійснення цивільних прав полягає, головним чином, у забезпеченні уповноваженій особі реальної можливості використовувати належне їй суб'єктивне право з метою задоволення своїх інтересів. Тож строки здійснення цивільних прав нерозривно пов'язані з тими можливостями, що їх суб'єктивне право надає уповноваженій особі. Відомо, що суб'єктивне право надає йому можливість реалізувати право власними діями, вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи і, зрештою, використовувати для захисту свого права та забезпечення його реалізації заходи правоохоронного порядку [5].

Кожній з таких можливостей у цивільному праві відповідають і строки її реалізації. Так, перша можливість може бути реалізована уповноваженою особою лише в межах строку існування суб'єктивного права, а в певних випадках — лише в межах, так званого, припинювального строку. Для здійснення другої можливості характерні гарантійні та претензійні строки. Для реалізації третьої можливості — шляхом звернення до компетентних державних органів з вимогою примусового здійснення чи захисту права необхідне дотримання встановлених законом строків позовної давності.

Серед строків здійснення цивільних прав потрібно розрізняти: строки існування цивільних прав, припинювальні, гарантійні та претензійні строки.

Строки існування цивільних прав — це строки дії права в часі. Їхнє призначення полягає в забезпеченні уповноваженій особі часу для реалізації її права та водночас визначеності і стійкості цивільного обороту.

Юридичне значення цього строку полягає в тому, що він забезпечує реальну можливість задоволення потреб уповноваженої особи і що із закінченням строку суб'єктивне право припиняється, а отже, втрачається можливість його реалізації. Тож слід розрізняти суб'єктивні права безстрокової дії, зокрема право власності.

Більшість же суб'єктивних цивільних прав — права з певним терміном дії. Наприклад, довіреність може бути видана тільки на строк не більший ніж 3 роки; виданий винахіднику патент на право використання винаходу діє протягом 20 років, термін дії авторського права для спадкоємців встановлений у 50 років після смерті автора та ін. [9].

Припинювальні строки становлять особливу категорію строків здійснення цивільних прав. Вони надають уповноваженій особі чітко визначений час для реалізації права під загрозою дострокового припинення суб'єктивного права внаслідок його нездійснення чи неналежного здійснення.

Припинювальний строк характеризують три основні особливості: по-перше, він нетотожний терміну дії суб'єктивного права, по-друге, із закінченням припинювального строку суб'єктивне право припиняється достроково та, по-третє, дострокове припинення суб'єктивного цивільного права є правовою санкцією за нездійснення або неналежне здійснення права.

Нерідко припинювальними називаються всі строки здійснення цивільних прав, які не відповідають призначенню цих строків у цивільному праві. Якщо строки існування суб'єктивних прав мають призначенням забезпечити реальну можливість вико-

ристовувати належне особі право, то припинювальні строки спрямовані на припинення випадків нездійснення чи недозволеного здійснення суб'єктивного права. Тож припинювальні строки в цивільному праві — терміни виняткові, встановлені лише для особливих випадків [1].

Важливою правовою гарантією реальності суб'єктивних цивільних прав є гарантійні строки. Під гарантійним розуміють строк, протягом якого виробник (постачальник, підрядник тощо) гарантує безвідмовну службу виробу, а набувач при виявленні в ньому протягом зазначеного періоду несправностей, має право вимагати безоплатне виправлення несправностей або заміни виробу.

Претензійні строки гарантують добровільне здійснення цивільних прав. Під претензійними розуміються строки, протягом яких власник права може, а в деяких випадках повинен звернутися безпосередньо до зобов'язаної особи з вимогою про добровільне відновлення порушеного права [11].

Строки виконання обов'язків передбачаються законом і договорами. У багатьох випадках вони поділяються на загальні та приватні (проміжні). Загальні строки мають, зазвичай, тривалий характер (рік, квартал — при поставках продукції; при капітальному будівництві — строк завершення будівництва в цілому, а також річні терміни будівельних робіт) і конкретизуються сторонами в договорах. У договорах можуть передбачатися місячні, декадні й інші строки. У деяких випадках такі строки визначаються годинами (наприклад, час завезення хлібобулочних виробів у магазини) [11].

Переходячи до аналізу строків чинності майнових прав інтелектуальної власності, зазначимо, що однією із ознак прав інтелектуальної власності є те, що фактично їхній майновий сегмент має обмежений строк дії. Так, майнові права авторів діють протягом життя автора літературного, художньо-

ого чи музичного твору, а також протягом 70 років з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього зі співавторів, який пережив інших співавторів. Для майнових прав інтелектуальної власності на інші об'єкти також встановлені визначені строки дії: для винаходів — 20 років, корисних моделей — 10 тощо. Водночас право власності на річ не спливає з часом і для його втрати потрібна або воля власника, виражена певним чином (договори купівлі-продажу, дарування тощо), або неправомірне використання об'єктів права власності [6].

Автори ЦК України від 2004 року особливу увагу приділили питанню строків чинності майнових прав інтелектуальної власності. У ЦК України налічується 9 статей [10], які регулюють питання строків чинності майнових прав інтелектуальної власності, а саме:

- 1) строк чинності прав інтелектуальної власності (ст. 425 ЦК України);
- 2) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір (ст. 446 ЦК України);
- 3) строк чинності суміжних майнових прав (ст. 456 ЦК України);
- 4) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст. 465 ЦК України);
- 5) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми (ст. 475 ЦК України);
- 6) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (ст. 488 ЦК України);
- 7) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку (ст. 496 ЦК України);
- 8) строк чинності права інтелектуальної власності на географічне зазначення (ст. 504 ЦК України);
- 9) строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (ст. 508 ЦК України).

Строки чинності майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності обмежені, що задекларовано в ЦК України, а також можуть бути встановлені законом чи договором. Також деякі об'єкти права інтелектуальної власності мають чітко встановлені строки чинності. Строки чинності можуть перериватися та відновлюватися, що окремо встановлено ЦК України чи іншими законами (ст. 425 ЦК України).

Законодавством України може бути встановлено дострокове припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності, а також законодавством передбачено можливість суб'єкта права інтелектуальної власності з різних причин, при вільному волевиявленні відмовитися від своїх майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності. Закони України про інтелектуальну власність передбачають випадки припинення майнових прав (невикористання об'єкта права інтелектуальної власності протягом встановленого законом строку без поважних причин, несплата встановлених зборів тощо) [9, 209].

Строк чинності авторських майнових прав на твір виникає в момент створення твору (ст. 446 ЦК України). За міжнародними стандартами, закріпленими в ст. 7 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів від 1971 року, учасниками якої є 117 країн світу, строк охорони творів становить увесь час життя автора та 50 років після його смерті. Авторське право в Україні в цьому питанні повною мірою відповідає зазначеному положенню Бернської конвенції, і строк охорони творів діє протягом усього життя автора та 70 років після його смерті, крім випадків, визначених ст. 446 ЦК України. Авторське право на твір, оприлюднене анонімно або під псевдонімом, діє протягом 70 років після дати його правомірного оприлюднення. Якщо протягом зазначеного строку автор твору, випущеного анонімно чи під

псевдонімом, розкриє свою особу або його особистість не буде далі залишати сумнівів, то застосовується загальне положення, що авторське право діє протягом усього життя автора та 70 років після його смерті. Авторське право на твір, створений у співавторстві, діє протягом усього життя й 70 років після смерті останнього співавтора, який пережив інших співавторів. Авторське право на твір, уперше випущений в світ після смерті автора, діє протягом 70 років після його випуску. Обчислення зазначених строків починається з 1 січня року, наступного за роком, в якому стався юридичний факт, який є підставою для початку перебігу строку [10].

У разі, якщо автор був репресований і реабілітований посмертно, то строк чинності авторських майнових прав починає діяти з 1 січня року, наступного за роком реабілітації. У випадку, якщо автор працював під час Великої Вітчизняної війни чи брав участь у ній, то строк чинності авторських майнових прав збільшується на 4 роки [1, 455].

Після закінчення строку чинності авторських майнових прав на твір науки, літератури та мистецтва (як вже зазначалося, за українським законодавством авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті) зазначені твори переходять у суспільне надбання. Також вважаються такими, що перейшли в суспільне надбання твори, яким на території України ніколи не надавалася охорона. Твори, що перейшли в суспільне надбання, можуть вільно використовуватися будь-якою особою без виплати авторської винагороди, але й при цьому мають дотримуватися права авторства, право на ім'я та право на захист репутації автора [11, 173].

Особливістю чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав є єдиновстановлений строк їхньої дії — 50 років. Початок перебігу зазначеного строку

починається з 1 січня року, який настає за роком, у якому сталися юридичні факти, що стали підставою виникнення майнових прав на об'єкти суміжних прав (ст. 456 ЦК України).

Обчислення строків починається з 1 січня року, наступного за роком, у якому стався юридичний факт, який є підставою для початку відліку строку чинності. Такими юридичними фактами є перший запис виконання, перше опублікування фонограми, перший запис фонограми та здійснення передачі організацією мовлення. Отож, у законодавстві встановлено прості норми щодо строку чинності майнових суміжних прав. Проблеми можуть бути пов'язані тільки з доказом таких юридичних фактів, як час першого запису виконання, першого опублікування фонограми чи першого запису фонограми, а також здійснення передачі організацією мовлення.

На нашу думку, в ЦК України достатньо обґрунтовано та чітко сформульовані строки чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, а саме:

«Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови дотримання чинності цих прав відповідно до закону.

Законом можуть бути встановлені умови тимчасової чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід до набрання ними чинності відповідно до частини першої цієї статті.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід спливає через 20 років, що підліковуються від дати подання заявки на винахід в установленому порядку. Цей строк може бути продовжений в установленому законом порядку щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробовувань та офіційного дозволу. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуаль-

ної власності на корисну модель спливає через 10 років від дати подання заявки на корисну модель в установленому законом порядку.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на промисловий зразок спливає через 15 років від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку» [10].

Вважаємо за необхідне проаналізувати момент (дату), з якої потрібно починати рахувати строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок.

Так, новелою в цивільному законодавстві є дата встановлення майнових прав інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Натомість патентне законодавство України датою визначало дату публікації відомостей про видачу патенту, при цьому дата публікації, зазвичай, пізніша від дати реєстрації зазначених об'єктів. У ст. 465 ЦК України встановлено нову дату виникнення майнових прав інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки — дата, що настає за датою державної реєстрації зазначених об'єктів. Чіткість дати за ЦК України не викликає сумнівів, адже вона пов'язана з датою державної реєстрації, але заявник дізнається про дату виникнення майнових прав інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки пізніше, з моменту державної реєстрації. Строк чинності (дія свідоцтва) майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми (ст. 475 ЦК України) передбачено 10 років. Цей строк може бути достроково припинений, але не може бути продовжений.

Майнові права на товарний знак засвідчуються свідоцтвом. Термін дії свідоцтва на товарний знак становить 10 років від дати подачі заявки в патентне відомство і може бути продов-

жений кожного разу на 10 років за клопотанням його власника, поданого протягом останнього року дії свідоцтва за умови сплати відповідного державного збору [4].

Строк чинності майнових прав на географічне зазначення встановлюється з дати отримання свідоцтва на географічне зазначення, і обмежений, зазвичай, 10 роками (ст. 504 ЦК України). Вітчизняним законодавством та законодавством зарубіжних країн передбачено правило, згідно із яким суб'єкт права на географічне зазначення може подати клопотання про подовження строку чинності майнових прав на географічне зазначення, при цьому, суб'єкт права на географічне зазначення, перебуваючи в тому самому географічному об'єкті і виробляючи товар із зазначеними у свідоцтві властивостями, має право на необмежену кількість разів звернутися про подовження строку чинності свідоцтва. Отже, цілком логічно, що строк чинності майнових прав на географічне зазначення є необмежений.

Строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю триває доти, доки зберігається фактична монополія особи на інформацію, що її становить (ст. 508 ЦК України).

Висновки. Проведене дослідження, дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності — певний відрізок часу чинності майнових прав інтелектуальної власності, чи певний момент у часі чинності майнових прав інтелектуальної власності, що встановлюється законом (можливе призупинення, перерва або відновлення строку) чи договором.
2. Чинним цивільним законодавством України передбачено 9 статей, що тією чи тією мірою регулюють питання строку чинності майнових прав інтелектуальної власності. Пе-

рерахуємо ті з них, яку встановлюють строки чинності:

- 1) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір (ст. 446 ЦК України) — 70 років;
- 2) строки чинності суміжних майнових прав (ст. 456 ЦК України) — 50 років;
- 3) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст. 465 ЦК України): винаходи — 20 років, корисна модель — 10 років, промисловий зразок — 15 років, з дати подання заявки;
- 4) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми (ст. 475 ЦК України) — 10 років, що відліковуються від дати подання заявки на компонування інтегральної мікросхеми;
- 5) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин (ст. 488 ЦК України) — 30 років (на сорт рослин, породу тварин), 35 років (щодо дерев і винограду), що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав;
- 6) строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку (ст. 496 ЦК України) — 10 років з дати, наступної за датою подання заявки на торговельну марку;
- 7) строк чинності права інтелектуальної власності на географічне зазначення (ст. 504 ЦК України) — необмежений, за певних умов;
- 8) строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (ст. 508 ЦК) — необмежений, за певних умов. ♦

Список використаних джерел

1. Бойчук Д. В. Значення і види строків у цивільному праві / Д. В. Бойчук // *Митна справа*. — 2011. — № 2 (74). — С. 453–458.
2. Гусарєв С. Д. Теорія права і держави: навч. посібн. / С. Д. Гусарєв, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. — К. : Правова єдність, 2008. — 270 с.
3. Теорія держави і права: акад. курс : підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко ; за ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. — 2-ге вид., переробл. і доп. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 688 с.
4. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» : офіц. вид. — К. : Ін Юре, 2002. — 48 с.
5. Молявко О. М. Деякі питання здійснення та захисту цивільних прав / О. М. Молявко // *Європа, Японія, Україна: шляхи демократизації державно-правових систем*. — К., 2000. — С. 319–324.
6. Нерсесян А. С. Соціально-правові і філософські основи захисту прав інтелектуальної власності / А. С. Нерсесян // *Часопис Київського університету права*. — 2009. — № 3. — С. 167–171.
7. Підлубна О. В. Дія норм цивільного процесуального права України за колом осіб / О. В. Підлубна // *Наук. вісн.* — Вип. 273 : *Правознавство*. — Чернівці, 2005. — С. 59–62.
8. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко, І. В. Бенедик, І. О. Биля-Сабадаш, Л. Л. Богачова ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого ; за ред. М. В. Цвік. — Х. : Право, 2009. — 583 с.
9. Цивільний кодекс України : коментар. — Х. : Одиссей, 2003. — 856 с.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV (станом на 16.10.2011 року) // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. — 2003. — № № 40–44. — Ст. 356.
11. Шовкова О. В. Строки і терміни як категорії цивільного права / О. В. Шовкова // *Проблеми законності*. — Х., 2005. — Вип. 74. — С. 171–176.

Надійшла до редакції 12.11.2012 року